

**ԻՆՔՆՈՐՈՇՄԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՂԱՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՄԱԿԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՂԱՏԱՐԱՆՈՒՄ ԵՎ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՅՆ ՂԱՏԱԿԱՆ ԱՅՅԱՆՆԵՐՈՒՄ**

Միջազգային իրավունքում իրավունքի իրացումը ներառում է իրավական նորմերի կիրառմանը, պահպանմանը և պաշտպանությանը վերաբերող սուբյեկտների գործողությունները²: Իրավունքի իրացումն ապահովող միջոցները ընդգրկում են այդ իրավունքների դատական պաշտպանությունը և միջազգային հանրության այլ գործողությունները (ճանաչումը, ռազմական և այլ բնույթի օժանդակությունը)՝ ուղղված իրավունքի իրացման արդյունավետությանը:

Ինքնորոշման իրավունքի իրացման տեսանկյունից առաջին խնդիրը, որին պետք է անդրադառնալ, վերջինիս դատական պաշտպանության հիմնահարցն է: Վերջինիս բովանդակությունն առավել մանրամասն շարադրող պայմանագիրը թերևս Քաղաքացիական և քաղական իրավունքների միջազգային դաշնագիրն է, որն ունի առանձին իրավունքների «դատական» պաշտպանության մեխանիզմ իր վերահսկող մարմնի՝ Մարդու իրավունքների կոմիտեի միջոցով:

Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագրի (ՔՔԻՄԴ) առաջին կամընտրական արձանագրությունը նախատեսում է անհատների՝ իրենց խախտված իրավունքների կապակցությամբ Մարդու իրավունքների կոմիտեին դիմելու հնարավորություն: Ուստի, երբ «Իվան Կիտոկն ընդդեմ Շվեդիայի» գործում Ի. Կիտոկը վիճարկեց իր ազգության ավանդական զբաղմունք համարվող եղնիկաբուծությունը սահանափակող իրավական ակտի օրինականությունը՝ պնդելով, որ այն ՔՔԻՄԴ 1-ի հողվածի ոտնահարում է, Կոմիտեն պարզապես նշեց, որ անհատը չի

---

¹ ԵՊՀ եվրոպական և միջազգային իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, գիտ. ղեկավար՝ իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Վ.Վ. Քոչարյան:

² Черниченко С.В. Теория международного права, Том 1: Современные теоретические проблемы. Издательство «НИМП», М. 1999. С. 56:

կարող հավակնել ինքնորոշման իրավունքի ոտնահարման, քանի որ վերջինս ժողովուրդների իրավունք է¹:

Այս նոտեցումը Մարդու իրավունքների կոմիտեն վերահաստատեց նաև «Դիերգաարդտը և այլք ընդդեմ Նամիբիայի» գործում, որում Նամիբիայի Բաստեր ցեղի մի շարք ներկայացուցիչներ միջնորդություն էին ներկայացրել Մարդու իրավունքների կոմիտե՝ հայցելով իրենց տնտեսական չարաշահումը որակել որպես ՔՔԻՄԴ 1-ին հոդվածի խախտում, քանի որ իրենք՝ որպես ժողովուրդ, գրկվել էին սեփական բնական ռեսուրսները տնօրինելու հնարավորությունից:

Մարդու իրավունքների կոմիտեն վերահաստատեց իր դիրքորոշումը՝ նշելով, որ որևիցե խմբի ժողովուրդ լինելու կամ չլինելու հիմնահարցը դուրս է Առաջին արձանագրությամբ իրեն վերապահված լիազորությունների շրջանակից²:

Մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ լիազորված տարածաշրջանային դատական աստյաններից միայն Մարդու և ժողովուրդների իրավունքների աֆրիկյան հանձնաժողովը հստակ հնարավորություն ունի քննելու ինքնորոշման իրավունքին վերաբերող հարցերը, քանի որ Մարդու և ժողովուրդների իրավունքների աֆրիկյան խարտիան³ պարունակում է նաև ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունքը ամրագրող հոդված, որն իր բովանդակությամբ գրեթե նույնական է ՔՔԻՄԴ 1-ին հոդվածին: Սակայն Աֆրիկյան հանձնաժողովը ինքնորոշման հիմնահարցին անդրադարձել է խիստ սահմանափակ դիտակետից:

Այսպես, «Սոցիալական և տնտեսական իրավունքների ակցիա կենտրոնը և Տնտեսական և սոցիալական իրավունքների կենտրոնն ընդդեմ Նիգերիայի» գործով մի շարք հասարակական կազմակերպություններ դիմեցին Աֆրիկյան հանձնաժողովին՝ պնդելով, որ Նիգերիայի ռազմական կառավարությունը, ներգրավված լինելով նախաարդյունաբերության մեջ և թունավորելով Օգո-

---

¹ Ivan Kitok v. Sweden, Human Rights Committee Communication No. 197/1985 (CCPR/C/33/D/197/1985), final views of 27 July 1988, § 6.3:

² Diergaardt et al. v. Namibia, Human Rights Committee Communication No. 760/1997 (CCPR/C/69/D/760/1997), final views of 25 July 2000, § 10.3:

³ African Charter on Human Rights and Peoples' Rights, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, International Legal Materials, Vol. 21, P. 58. 27 June 1981. Article 20:

նի ժողովուրդի բնակության վայրերը, խախտել է վերջիններիս ինքնորոշման իրավունքը: Հանձնաժողովը գտավ, որ Նիգերիայի կառավարությունը խախտել էր իր տարածքում բնակվող ժողովուրդների բարեկեցությունն ապահովելու պոզիտիվ պարտավորությունը¹:

Աֆրիկյան հանձնաժողովն իր պրակտիկայում անդրադարձել է նաև արտաքին ինքնորոշման իրավունքին: Այսպես, 1992 թ. Ջաիրի (Կոնգոյի ժողովրդավարական Հանրապետության) քաղաքացի ուն Ջերարդ Սոկեն, որը «Կատանգայան ժողովրդական կոնգրես» կազմակերպության առաջնորդն էր, դիմեց Աֆրիկյան հանձնաժողովին՝ պահանջելով «Կատանգայան ժողովրդական կոնգրեսը» ճանաչել որպես ազատագրական շարժում, որն իրավասու է պայքարելու Կատանգայի ինքնորոշման համար, ինչպես նաև ճանաչել Կատանգայի անկախ պետականությունը:

Քննարկելով տվյալ հիմնահարցը՝ Աֆրիկյան հանձնաժողովը «Կատանգայան ժողովրդական կոնգրեսն ընդդեմ Ջաիրի» գործով իր հակիրճ վճռում նշեց. «Պայմաններում, երբ բացակայում են ապացույցները Մարդու իրավունքների այնպիսի լայնածավալ խախտումների վերաբերյալ, որոնք կասկածի տակ կոնեին Ջաիրի տարածքային ամբողջականությունը, ինչպես նաև պայմաններում, երբ բացակայում են ապացույցներն այն մասին, որ Կատանգայի ժողովրդին չի տրվում Աֆրիկյան խարտիայի 13(1) հոդվածով երաշխավորված հնարավորություն մասնակցելու կառավարման գործընթացին, Հանձնաժողովը հակված է այն տեսակետին, որ Կատանգան պարտավոր է իրացնել ինքնորոշման այն ձևը, որը համապատասխանում է Ջաիրի տարածքային ամբողջականությանը»²:

Այսպիսով, Հանձնաժողովը ոչ միայն իրեն վերապահում է այս կամ այն մարդկանց խումբը ժողովուրդ որակելու իրավասություն (թեև առանց սահմանելու այն չափորոշիչները, որով նա առաջնորդվում է), այլ նաև, ի պատասխան ներքին ինքնորոշման իրավունքի, որդեգրել է ապագադրաբանական համատեքստից դուրս ան-

---

¹ The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria, African Commission on Human and Peoples' Rights Communication No. 155/96 (2001), §§ 57-58:

² Katangese Peoples' Congress v. Zaire, African Commission on Human and Peoples' Rights, Communication No. 75/92 (1995), § 6:

ջատման իրավունքը ճանաչելու մոտեցում¹: Թեև պրակտիկայում այն դեռևս չի ճանաչել ոչ մի կոնկրետ սուբյեկտի անջատման իրավասությունը, և դժվար է ասել, թե Հանձնաժողովը ունի² արդյոք քաղաքական բավարար ներուժ նման քայլի դիմելու համար:

Ամեն դեպքում, հաշվի առնելով, որ ինքնորոշման իրավունքը ամրագրված չէ ո՛չ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների եվրոպական կոնվենցիայում և ո՛չ էլ Մարդու իրավունքների միջամերիկյան կոնվենցիայում՝ Աֆրիկյան խարտիան միակ միջազգային պայմանագիրն է, որն ընձեռում է ինքնորոշման իրավունքի դատական պաշտպանության հնարավորություն:

Ինքնորոշման իրավունքին վերաբերող հարցերի քննարկման մեկ այլ ամբիոն կարող է համարվել ՄԱԿ Միջազգային դատարանը, որի գործունեությունը, սակայն, էականորեն կաշկանդված է իր իրավասությունների շրջանակով: Դատարանի կանոնադրության համաձայն՝ այն կարող է քննել միայն պետությունների ներկայացրած հայցերը (36-րդ հոդված), ուստի ինքնորոշման համար պայքարող ժողովուրդները բնականաբար զրկված են իրենց շահերը դատարանում պաշտպանելու (*locus standi*)² հնարավորությունից:

Մյուս սահմանափակումը այն է, որ պետության՝ դատարանի պարտադիր իրավասությունը ճանաչած չլինելու պարագայում վերջինս հնարավորություն ունի այդ պետության վերաբերյալ գործեր քննելու միայն համապատասխան պայմանագրում այդ պայմանագրից բխող վեճերը դատարանի իրավասությանը հանձնելու վերաբերյալ դրույթի առկայության պարագայում³: Քանի որ ինքնորոշման վերաբերյալ նորմատիվ իրավական բազան գերազանցապես սովորությային բնույթ ունի, դատարանի առջև ինքնորոշման վերաբերյալ հարցերի բարձրացումն ավելի է դժվարանում:

Մյուս կողմից՝ Միջազգային դատարանը, իր Կանոնադրության համաձայն, իրավասու է ՄԱԿ-ի կանոնադրությամբ լիազորված ցանկացած մարմնի խնդրանքով տալ «խորհրդատվական եզրա-

¹ De Schutter O. *International Human Rights Law: Cases, Materials, Commentary*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2010. P. 701:

² Brownlie I. *Principles of Public International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2008, 7th ed. P. 449-454:

³ Zimmermann A., Tomuschat C. Oellers-Frahm K. *The Statute of the International Court of Justice: Oxford Commentaries on International Law*. Oxford University Press, Oxford, New York, 2006. P. 594-596:

կացություն ցանկացած իրավական հարցի վերաբերյալ» (65-րդ հոդված): Հետևաբար հենց խորհրդատվական եզրակացությունների շրջանակում է, որ Միջազգային դատարանը հիմնականում անդրադարձել է ժողովուրդների ինքնորոշման սկզբունքին և այլ հարակից հարցերի: Սակայն դա բոլորովին էլ չի նսեմացնում դատարանի ներդրումը ինքնորոշման սկզբունքի հստակեցման գործում, քանի որ խորհրդատվական եզրակացությունները դատարանի վճիռների նման նույնպես ունեն իրավաստեղծ նշանակություն և կարող են ծառայել որպես սովորութային նորմերի հստակեցմանը նպաստող միջազգային իրավունքի երկրորդական աղբյուր¹:

Այսպես՝ Միջազգային դատարանի խորհրդատվական եզրակացությունները էական դերակատարություն ունեցան ինքնորոշման իրավունքի սահմանների և բովանդակության պարզաբանման գործում: «Պետությունների համար հակառակ Անվտանգության խորհրդի բանաձև 276-ի (1970), Նամիբիայում (Հարավարևմտյան Աֆրիկա) Հարավային Աֆրիկայի շարունակական ներկայության իրավական հետևանքների» վերաբերյալ խորհրդատվական եզրակացությունում դատարանը նշեց, որ Ազգերի լիգայի շրջանակներում ստեղծված Մանդատի համակարգի նպատակը հենց ժողովուրդների շահերի պաշտպանությունն էր², այն է՝ կիրառել միջազգային իրավունքի այն ելակետային կանոնը, որի համաձայն՝ նորմերը պետք է մեկնաբանվեն գործող իրավական համակարգի լույսի ներքո: Արդյունքում դատարանը փաստորեն հաստատեց ինքնորոշման իրավունքի «հետադարձ» ուժը՝ տարածելով այն նաև նախքան 1945 թ. ստեղծված իրավահարաբերությունների վրա³:

Այդ գործում Միջազգային դատարանը նաև որոշակիացրեց Գլխավոր ասամբլեայի հռչակագրերի իրավական նշանակությունը:

---

¹ Shahabuddeen M. *Precedent in the World Court*. Cambridge University Press, Cambridge / New York / Melbourne, 1996. P. 171: Տե՛ս նաև Тункин Г.И. *Основы современного международного права*. Юридическая литература, Москва, 1956. С. 13:

² *Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970), Advisory Opinion, ICJ Reports 16 (1971), P. 29, § 46:*

³ Cassese A. *The International Court of Justice and the Right of Peoples to Self-Determination* // *Fifty Years of the International Court of Justice: Essays in Honour of Sir Robert Jennings*. Ed. by Lowe V. & Fitzmaurice M. Cambridge University Press. 1996. P. 354:

նը՝ նշելով, որ վերջիններիս շնորհիվ ինքնորոշման իրավունքի շարունակական զարգացման արդյունքում վերջինս այժմ տարածվում է բոլոր ոչ ինքնակառավարվող տարածքների վրա¹:

Ինքնորոշման իրավունքի բովանդակության հստակեցման հարցում կարևոր դեր խաղաց նաև «Արևմտյան Սահարայի» վերաբերյալ խորհրդատվական եզրակացությունը, որում դատարանն ընդգծեց ինքնորոշման իրավունքի իրացման համար կարևորագույն նշանակություն ունեցող տարրերից մեկը՝ «ժողովրդի ազատորեն արտահայտած կամքը հաշվի առնելու անհրաժեշտությունը»²: Նախքան դա այս հանգամանքը չէր հստակեցվում ո՛չ Գլխավոր ասամբլեայի բանաձևերում, ո՛չ իրավաբանական գրականությունում և ո՛չ էլ պետությունների պրակտիկայում: Իհարկե, ապագադուրացման գործընթացում անցկացվում էին հանրաքվեներ, սակայն հստակեցված չէր, թե դրանք ապագադուրացման գործընթացն առավել արդյունավետ դարձնելու նպատակ էին հետապնդում, թե միջազգային իրավական պարտավորություններ էին: Ղատարանը հստակորեն պարզաբանեց, որ հանրաքվեի կազմակերպումը միջազգային պարտավորություն է՝ նշելով, որ առկա են միայն երկու բացառություններ. հանրաքվե անհրաժեշտ չէ, երբ պետականության կայացման փուլում գտնվող տարածքի բնակչությունը լիովին չի համապատասխանում «ժողովուրդ» բառի իմաստին, կամ՝ եթե հանրաքվեն բացարձակապես անհրաժեշտ չէ՝ առկա հանգամանքների պատճառով³:

Ղատարանը, սակայն, չպարզաբանեց, թե ո՞ր հանգամանքների առկայության հետևանքով է, որ հանրաքվեի անցկացումը կարող է դառնալ բացարձակապես անհրաժեշտ: Կարելի է ենթադրել, որ խոսքը այն դեպքերի մասին է, երբ տարածքի ողջ բնակչության կամքն առավել քան ակնհայտ է (օրինակ՝ երբ նա պայքար է մղում մայր պետության դեմ՝ հանուն իր անկախության): Եթե մեր այս մեկնաբանությունը ճիշտ է, ապա Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում ևս մեկ հանրաքվե անցկացնելու միջազգային հանրության կոչերը զուրկ են որևէ իրավական հենքից:

---

¹ Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970). P. 31, § 52:

² Western Sahara, Advisory Opinion, ICJ Reports 12 (1975), P. 33, § 59:

³ Ibid.:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ պետք է նշենք, որ Միջազգային դատարանը հսկայական դերակատարություն է ունեցել ապագա-դուօթացման նորմատիվ իրավական կարգավորումը հստակեցնելու գործում: Սակայն, դրա հետ մեկտեղ, վերջինիս վերլուծությունները դուրս չեն եկել ապագադուօթացման շրջանակներից: Միջազգային դատարանը անդրադարձել է ժողովուրդների ինքնորոշման սկզբունքին միայն այդ համատեքստում¹: Դա պայմանավորված է մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով: Առաջին հերթին Միջազգային դատարանի առաջ ինքնորոշմանն առնչվող հարցեր բարձրացվել են միայն ապագադուօթացման համատեքստում և նաև այն դեպքերում, երբ դատարանը կարող էր օգտվել իր հնարավորությունից՝ անդրադառնալու ինքնորոշման իրավունքին նաև այլ կողմերից, սակայն դրանից միտումնավոր չի օգտվել: Այսպիսի հնարավորություն դատարանը մասնավորապես ուներ «Միջազգային իրավունքի նորմերին Կոսովոյի անկախության միակողմ հռչակագրի համապատասխանության» վերաբերյալ խորհրդատվական եզրակացությունում, որում դատարանը սակայն նշեց, որ «չկա անհրաժեշտություն անդրադառնալու այդ (արտաքին ինքնորոշման և անջատման իրավունքի վերաբերյալ) հարցերին ներկա գործում: Գլխավոր ասամբլեայի հարցումը վերաբերում է միայն անկախության հռչակագրերի՝ միջազգային իրավունքի նորմերի հետ համապատասխանության հիմնահարցին: Սակայն ինքնորոշման իրավունքի ծավալի և ... անջատման իրավունքի վերաբերյալ քննարկումները վերաբերում են Պետությունից անջատվելու իրավունքին: Ինչպես Դատարանն արդեն նշել է, ... այդ հարցը դուրս է գալիս Գլխավոր ասամբլեայի կողմից դրված հարցի շրջանակներից»²:

Հատկանշական է, որ մի շարք դեպքերում դատարանը ինքն իրեն չի կաշկանդել Գլխավոր ասամբլեայի կողմից արդեն շարադրված հարցի շրջանակներով և հստակեցրել է այն¹, սակայն սովյալ դեպքում, ինչպես արդեն նշվեց, դատարանը դրսևորեց

---

¹ Cassese A. The International Court of Justice and the Right of Peoples to Self-Determination. P. 352:

² Accordance with International Law of Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, ICJ General List 141 (2010). § 83:

¹ West Sahara. P. 30, § 52; Aljaghoub M.M. The Advisory Function of the International Court of Justice 1946-2005. Springer, Berlin, 2006. P. 63-67:

ակնհայտ խուսափողական մոտեցում, ինչը կարող էր պայմանավորված լինել նաև քաղաքական բացասական հետևանքներից խուսափելու ցանկությամբ:

Վերոգրյալից բխում է, որ քանի դեռ ինքնորոշման իրավունքը կարող է պետությունների շահերի և տարածքային հավակնությունների սպառնալիք հանդիսանալ, ՄԱԿ-ի Միջազգային դատարանի խորհրդատվական եզրակացությունները չեն կարող ապագադրությամբ համատեքստից դուրս ինքնորոշման իրավունքի պաշտպանության կամ անգամ այդ իրավունքի բովանդակության պարզաբանման արդյունավետ միջոց ծառայել: Մյուս կողմից, ինչպես արդեն նշվեց, ժողովուրդները զրկված են Միջազգային դատարանի առջև իրենց իրավունքների պաշտպանության իրավասությունից: Հետևաբար, առաջանում է հարց. ինքնորոշման իրավունքը ենթակա՞ է արդյոք դատական պաշտպանության առհասարակ:

Միջազգային դատարանում ինքնորոշման իրավունքի պաշտպանության մեկ այլ տեսական (դեռևս պրակտիկայում երբեք չկիրառված) հնարավորություն կարող է պայմանավորված լինել այդ իրավունքի՝ միջազգային իրավունքի համակարգում ունեցած դերով՝ հաշվի առնելով միջազգային հարաբերություններում այդ նորմի հիմնարար իրավական նշանակությունը¹: Ինչպես արդեն նշվեց, Միջազգային դատարանն «Արևելյան Թիմորի» վերաբերյալ գործում արտահայտեց այն կարծիքը, որ ինքնորոշման իրավունքի *erga omnes* բնույթն անվիճելի է²: Քանի որ *erga omnes* պարտավորությունների ապահովման հարցում շահագրգռվածությունը պատկանում է ողջ միջազգային հանրությանը, այլ ոչ միայն տուժած սուբյեկտին, ինքնորոշման իրավունքի ոսնահարման պարագայում նույնպես շահագրգիռ կողմերի ցանկը չի սահմանափակվում տուժող ժողովրդով և ներառում է պետությունների ողջ միջազգային հանրությունը: Ավելին, «Օկուպացված պաղեստինյան տարածքում պատի կառուցման իրավական հետևանքների» վերաբերյալ խորհրդատվական եզրակացությունում Միջազգային դատարանը նշեց, որ բոլոր պետությունները պարտավոր են չճանաչել այն *de facto* տարածքային իրավիճակը, որը առաջանում է ինքնորոշման

¹ St' u Modjorjan Л.А. Основные права и обязанности государств. Юридическая литература, Москва, 1965. С. 156:

² East Timor (Portugal v. Australia), ICJ Reports 90 (1995), P. 102, § 29:

իրավունքի ոսնահարման հետևանքով¹: Սակայն, կարո՞ղ են արդյոք պետությունները, բացի անգործությունից (չձանաչելու միջոցով), պաշտպանել ինքնորոշման իրավունքը նաև ակտիվ գործողությունների դիմելու միջոցով, մասնավորապես՝ բարձրացնել հարցը Միջազգային դատարանում որպես *erga omnes* պարտավորությունների հասցեատեր երրորդ կողմ:

Հետևաբար, կենտրոնական հարցերից մեկը, որին պետք է պատասխանել, այն է, թե արդյո՞ք պարտավորության *erga omnes* բնույթն ընծեռում է այդ պարտավորության խախտման հիմնահարցը դատարանում բարձրացնելու հնարավորություն ցանկացած պետության կողմից:

Այս քննարկումը սկսելուց առաջ նախ անհրաժեշտ է ևս մեկ անգամ ընդգծել այն տարբերությունը, որը գոյություն ունի գործը դատարանի առջև բարձրացնելու պետության իրավասության (*locus standi*) և դատարանի՝ գործը քննելու իրավասության (*forum*) միջև²: Անգամ եթե ենթադրենք, թե պարտավորության *erga omnes* բնույթն ընծեռում է բոլոր պետություններին հարցը դատարանի առջև բարձրացնելու և պաշտպանելու իրավասությամբ, դա դեռևս չի նշանակում, որ Միջազգային դատարանը իրավասու է քննելու կոնկրետ գործը, քանի որ վերջինս արդեն կախված է նաև ենթադրյալ իրավախախտ կողմի Միջազգային դատարանի (կամ որևէ այլ միջազգային դատական ատյանի) իրավասությունն ընդունած լինելու հանգամանքից: Այս մոտեցումն է արտահայտել նաև Միջազգային դատարանն «Արևելյան Թիմորի» գործում՝ օգտագործելով այն որպես հիմնական իրավական հիմք գործը կարճելու համար:

Այդ գործում Պորտուգալիան հայց էր հարուցել Ավստրալիայի դեմ՝ պնդելով, որ վերջինս, իրականացնելով մայրցամաքային ելուստի ռեսուրսների օգտագործման աշխատանքներ, խախտում էր Արևելյան Թիմորի ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքը: Մինչդեռ, Ավստրալիայի դիրքորոշման համաձայն, Միջազգային դատարանը չէր կարող քննել գործը, քանի որ Արևելյան Թիմորը օկու-

---

¹ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, ICJ Reports 136 (2004). P. 200, § 159:

² Seiderman I.D. Hierarchy in International Law: The Human Rights Dimension. Intersentia, Antwerpen, 2001. P. 136-137:

պացնող Ինդոնեզիան, որը տվյալ գործով հանդիսանում էր անօտարելի երրորդ կողմ (կողմ, որի իրավունքներին դատարանի վճիռն անխուսափելիորեն կանդրադառնար¹), ենթակա չէր դատարանի պարտադիր իրավասությանը:

Սակայն, Պորտուգալիայի կարծիքով այս փաստարկը չէր կարող էական իրավական նշանակություն ունենալ՝ հաշվի առնելով ինքնորոշման իրավունքի *erga omnes* բնույթը: Չնայած Պորտուգալիայի այս փաստարկին՝ Միջազգային դատարանը եզրակացրեց, որ ինքնորոշման իրավունքի *erga omnes* բնույթը և պետության ենթակայությունը դատարանի իրավասությանը տարբեր երևույթներ են, ուստի դատարանը նշեց. «Անկախ վիճարկվող պարտավորության բովանդակությունից՝ դատարանը չի կարող որոշում կայացնել պետության վարքագծի իրավաչափության վերաբերյալ, եթե վճիռը պետք է պարտադիր ենթադրի մեկ այլ՝ գործին մասնակից չհանդիսացող պետության գործողությունների գնահատում»²:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ մեր հարցը կարելի է առավել հստակեցնել հետևյալ կերպ՝ կարո՞ղ է արդյոք անմիջականորեն չտուժած կողմը բարձրացնել իրավախախտման հարցը միջազգային դատական ատյանի առջև, երբ վերջինս ունի հստակ իրավասություն ենթադրյալ իրավախախտի նկատմամբ:

Ինչպես արդեն դատարանն ընդգծեց այն տարբերությունը, որը առկա է *erga omnes* և *vis-à-vis* պարտավորությունների միջև՝ փաստելով, որ բոլոր պետությունները ունեն իրավական շահ առաջինների պաշտպանության հարցում³: Այստեղ առանցքային է այն հարցը, թե արդյո՞ք «իրավական շահ» հասկացությունը ենթադրում է նաև պետությունների ինքնուրույն պատասխան քայլեր ձեռնարկելու և դատարանում հարցը քննարկելու իրավասություն:

Այս հարցը քննարկվել է բազմաթիվ հեղինակների կողմից, սակայն մի շարք մասնագետների կարծիքով՝ *erga omnes* պարտավորությունների վերաբերյալ «Բարսելոնա Թրեքշն» գործում դատարանի արտահայտած դատողությունը մեկուսացված իրավական վերլուծություն է, որին իրավաբանական գրականությունում ավելի

¹ Monetary Gold Removed from Rome in 1943 (Preliminary Questions) (Italy v. France, U.K and U.S.A.), ICJ Reports 19 (1954), P. 32:

² East Timor (Portugal v. Australia), ICJ Reports 90 (1995), P. 102, § 29:

³ Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain), Second Phase, ICJ Reports 3 (1970), P. 32, §§ 33-34:

մեծ ուշադրություն հատկացվել է և տրվել է ավելի շատ իմաստ, քան դատարանը մտադիր էր այդ հասկացության մեջ ներդնել¹:

Թեև քննարկվող վճռի կայացմանը հաջորդած մի քանի տարիների ընթացքում նման քննադատությունը կարող էր թվալ տրամաբանական, այսօր այն լիովին զուրկ է իրավաբանական հիմքից այն պարզ պատճառով, որ ինքը՝ Միջազգային դատարանը, արդեն բազմիցս անդրադարձել է *erga omnes* պարտավորությունների նաև այլ դատական գործերում և առանձին դատավորների եզրակացություններում:

Համեմատելով «Բարսելոնա Թրեքշն» վճռի տարբեր հատվածները՝ հասկանալի է դառնում, որ Ղատարանը, փաստորեն, պարզապես քննարկում էր պետության՝ հարցը դատարանի առջև բարձրացնելու իրավասության և դատարանի՝ գործը քննելու իրավասության տարբերությունը (որին անդրադարձանք վերևում) և հանգում այն եզրակացության, որ ինքը իրավասու չէ քննելու գործը այն պարզ պատճառով, որ մարդու իրավունքների ունիվերսալ և տարածաշրջանային պայմանագրերը 1970 թ. դրությամբ Իսպանիայի Թագավորության վրա չէին տարածվում:

Արդյունքում ակնհայտ է դառնում, որ «Բարսելոնա Թրեքշն» գործում Միջազգային դատարանի առաջ քաշած *erga omnes* պարտավորությունների հասկացությունը կարող է և պետք է հիմք հանդիսանա գործը դատարանում քննելու համար: Եթե դա այդպես չլիներ, ապա *erga omnes* պարտավորությունների տարբերակումը *vis-à-vis* պարտավորություններից զրկված կլիներ կիրառական իրավական նշանակությունից, ավելին՝ այն կվերածվեր պարտավորության, որը չի առաջացնում մյուս կողմի իրավունքը² կամ առաջացնում է իրավունք, որը, սակայն, հնարավոր չէ պաշտպանել: Հասկանալի է, որ իրավական առումով նման իրավիճակը լիովին

---

¹ St' u Sinclair I. *State Responsibility and the Concept of Crimes of States // International Crimes of States: A Critical Analysis of the ILC's Draft Article 19 of State Responsibility*. Ed. by Weiler J.H.H., Cassese A., Spinedi M. Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1989. P. 225: St' u նաև Gray C. *Judicial Remedies in International Law*. Clarendon Press, New York, 1987. P. 214:

² Левин Д. Б. *Актуальные проблемы теории международного права*. Издательство «Наука», Москва, 1974. С. 70: Tams C.J. *Enforcing Obligations Erga Omnes in International Law*. Cambridge University Press, Cambridge-New York, 2005. P. 158:

կիմաստագրկվեր:

Դրա հետ մեկտեղ՝ erga omnes պարտավորությունների խախտման հիման վրա դատական վարույթ հարուցելու հնարավորության տեսությունն ունի մեկ թերություն. պրակտիկայում դատարանը երբեք չի քննել գործեր, որոնք վարույթ վերցված կլինեին հենց erga omnes պարտավորության խախտման հիմքով: Դա, սակայն, կարելի է հեշտությամբ բացատրել քաղաքական նկատառումներով. պետությունները պարզապես հակված չեն վատթարացնելու իրենց հարաբերությունները այլ պետությունների հետ, եթե վերջիններիս կողմից հասցված վնասն անմիջական չէ: Հետևաբար, պրակտիկայի բացակայությունը դեռևս հիմք չէ իրավունքի պաշտպանության հնարավորությունը հերքելու համար: Նույն միջազգային Դատարանը, ինչպես արդեն նշվեց, ընդգծել է ոչ միայն erga omnes պարտավորությունների իրականացման հարցում պետությունների շահագրգռվածությունը, այլև՝ գործելու պարտավորությունը (գործողությունների կանխում, իրավիճակի չճանաչման պարտավորություն և այլն):

Zinavor Megryan

*PhD student at the Chair of European and International Law, YSU
Adviser of the Chairman of the Chamber of Advocates of RA*

PROTECTION OF THE RIGHT ON SELF-DETERMINATION IN INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE AND OTHER INTERNATIONAL BODIES.

In the article the international legal mechanisms of the right on self-determination is discussed and relevant case law of Human Rights Committee of the ICCPR, African Commission on Human and Peoples' Rights and International Court of Justice are analyzed. Considering erga omnes character of the obligations connected to the self-determination author come to conclusion that in certain conditions state can use ICJ mechanism for the protection of the right on self-determination.

Зинавор Мегрян
Аспирант кафедры европейского и международного права ЕГУ
Советник председателя Палаты адвокатов РА

ЗАЩИТА ПРАВА НА САМООПРЕДЕЛЕНИЕ В МЕЖДУНАРОДНОМ СУДЕ ООН И ДРУГИХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ИНСТАНЦИЯХ

В статье рассматриваются международно-правовые механизмы защиты права народов на самоопределение. Рассматривается соответствующая деятельность Комитета по правам человека, Африканской комиссии по правам человека и народов. Особое внимание уделяется практике Международного суда ООН и связанная с этим проблема доступности этого механизма. Подчеркивается, что вытекающие из принципа равноправия и самоопределения народов обязательства носят характер *erga omnes*, а это может служить основанием для государств для обращения в Международный суд с целью судебной защиты права на самоопределение.

Բանալի բառեր` ինքնորոշման իրավունք, միջազգային դատական պաշտպանություն, Մարդու իրավունքների կոմիտե, ՄԱԿ Միջազգային դատարան, *erga omnes* պարտավորություններ

Key words: right to self-determination, Human Rights Committee, international judicial protection, International Court of Justice, *erga omnes* obligations

Ключевые слова: право на самоопределение, международная судебная защита, Комитет по правам человека, Международный суд ООН, обязательства *erga omnes*